CZU: 343.614:343(478)(094.4) **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12089258**

OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL INFRACŢIUNII PREVĂZUTE LA ART. 150 DIN CODUL PENAL

Colţeniuc Anatolie

doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice și Științe Economice
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-1688-4659

The person's life has a social nature, and his penal protection is determined by the relationships that prevail in society. The person's life, not the person's right to life, is what is defended, among others, against the crime of determining or facilitating suicide (art. 150 of the Criminal Code of the Republic of Moldova). The life of the person is an integrated social process that unfolds over time, interconnected with the environment, which begins with the birth of the individual and ends with his biological death. A person's right to life is a recognized legal prerogative, guaranteed at the constitutional level, which allows a person to enjoy life, from birth to death, without being arbitrarily deprived of it. This right also implies the possibility of the person to live a decent life, safe and be respected by others. Not the right to die, but the right to die with dignity is part of the content of the right to life. Social relations regarding the person's life form the juridical object of the sub-group of the crime provided by the art. 150 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The special juridical object of the crime, provided by the art. 150 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, is constituted by the social relations regarding the person's life, which are protected against determining or facilitating suicide.

Keywords: *determining or facilitating suicide; person's life; right to life; right to die; right to die with dignity; special juridical object of a crime; juridical object of the sub-group of crimes*.

În literatura de specialitate din Republica Moldova, o parte dintre doctrinari consideră viaţa persoanei valoarea socială specifică vătămată în cazul infracţiunii prevăzute de art. 150 CP RM. O altă parte dintre oamenii de știință sunt de părerea că dreptul persoanei la viață este cel lezat în cazul infracţiunii respective.

Prima dintre aceste poziţii doctrinare este susţinută de către: A. Borodac („relaţiile sociale a căror existenţă şi desfăşurare normală sunt condiţionate de ocrotirea vieţii persoanei” [1, p. 316]); S. Brînza („relaţiile sociale cu privire la viaţa unei persoane” [2, p. 85]); S. Brînza şi V. Stati („relaţiile sociale cu privire la viaţa persoanei” [3, p. 235; 4, p. 343; 5, p. 30]); L. Gîrla şi Iu. Tabarcea („relaţiile sociale care asigură securitatea vieţii persoanei” [6, c. 126]); I. Arhiliuc şi S. Brînza („relaţiile sociale cu privire la viaţa persoanei” [7, p. 479]).

A doua dintre aceste poziții doctrinare este susținută de către: V. Holban („relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al persoanei” [8, p. 229]); A. Barbăneagră („relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al persoanei” [9, p. 299]); „R. Cojocaru și G.-M. Țical: „dreptul la viață și relațiile sociale existente în jurul acestui atribut al personalității umane” [10]).

În doctrina de specialitate din România, părerile sunt divizate într-un mod similar. Astfel, următorii oameni de știință consideră viața persoanei valoarea socială specifică vătămată în cazul infracțiunii prevăzute de art. 191 („Determinarea sau înlesnirea sinuciderii”) din Codul penal al României: R.M. Stănoiu („relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare nu ar fi posibilă fără asigurarea respectului vieții umane” [11, p. 169, 201]); Gh. Diaconescu („viața persoanei și relațiile sociale condiționate de existența și intangibilitatea vieții umane” [12, p. 110]); V. Cioclei („relațiile sociale a căror normală derulare presupune respectul vieții persoanei și apărarea acesteia” [13, p. 106]). O altă parte a doctrinarilor penaliști români exprimă punctul de vedere, conform căruia dreptul persoanei la viață este cel afectat în cazul infracțiunii respective: O. Loghin și T. Toader („relațiile sociale referitoare la dreptul la viață” [14, p. 106]); A. Boroi („relațiile sociale referitoare la dreptul la viață” [15, p. 228]); V. Dobrinoiu („relațiile sociale referitoare la dreptul la viață” [16, p. 122]); V. Păvăleanu („relațiile sociale referitoare la dreptul la viață” [17, p. 28]); G. Antoniu și M. Safta („relațiile sociale referitoare la dreptul la viață” [18, p. 54]).

În opinia noastră, viața persoanei, nu dreptul la viață al persoanei, este valoarea socială specifică apărată, printre altele, împotriva infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii (art. 150 CP RM). Pentru a ne convinge în aceasta, este necesar mai întâi să stabilim înțelesul noțiunilor „viața persoanei” și „dreptul la viață al persoanei”.

În prezent, nu există o definiție oficială a noțiunii de viață. În acest context, este important de menționat că nici legislația actuală a Republicii Moldova, nici practica judiciară a țării noastre, nici jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova nu oferă o interpretare oficială a conceptului de viață. În astfel de condiții, științei îi revine sarcina să rezolve această problemă.

În funcție de domeniul în care se aplică, conceptul de viață are un conținut diferit. Astfel, din perspectiva filosofiei, viața persoanei poate fi văzută ca o formă de existență a persoanei, care nu necesită o sursă externă pentru a se mișca și a evolua. În domeniul medical, viața persoanei este considerată una dintre cele mai avansate forme de mișcare și organizare a materiei, care s-a

format prin dezvoltarea progresivă a compuşilor de carbon, a substanţelor organice şi a sistemelor supermoleculare bazate pe acestea. Din punct de vedere biologic, viaţa persoanei constituie starea dinamică a organismului uman, constând în procese continue de schimb de materie şi energie cu mediul înconjurător; în accepţiune biologică, conţinutul vieţii persoanei îl formează totalitatea fenomenelor şi proceselor psihofizice (metabolism, respiraţie independentă, activitate nervoasă superioară etc.).

Nu ar fi adecvat să limităm conceptul de viaţă a persoanei la un proces biologic, deoarece o persoană este, în primul rând, un membru al comunităţii. Acest lucru implică faptul că viaţa persoanei are o natură socială, iar protecţia ei penală este determinată de relaţiile care predomină în societate. Din aceste considerente, viaţa persoanei este un concept complex care implică două aspecte principale: 1) existenţa biologică a unei persoane; 2) evoluţia sa socială ca entitate raţională în timp şi spaţiu.

Expresia socială a vieţii persoanei reprezintă forma de exprimare a vieţii biologice a unui individ, care se manifestă în procesul participării sale la relaţiile sociale. Dacă am considera obiectul protecţiei penale ca fiind viaţa în sens biologic, nu viaţa în sens social, atunci nu am putea explica de ce nu trebuie pedepsită persoana care, de exemplu, în condiţiile legitimei apărări, îi ia viaţa unei alte persoane. Obiectul protecţiei penale nu este viaţa ca ansamblu de procese biologice, ci viaţa ca ansamblu de relaţii sociale care îi oferă persoanei posibilitatea de a trăi. Valoarea vieţii unei persoane depinde mai mult de caracteristicile sale axiologice, decât de cele biologice. O atingere adusă vieţii unei persoane nu este atât un atac asupra unui organism viu, ci mai ales un atac asupra valorii sociale care formează fundamentul societăţii noastre.

Esenţa vieţii unei persoane se revelează prin activităţile acesteia. Prin examinarea acestor activităţi putem înţelege esenţa existenţei umane. Prin activităţile sale, o persoană se conectează cu natura, cu societatea şi cu ceilalţi membri ai societăţii. În cadrul acestor activităţi, are loc descoperirea lumii înconjurătoare, a legităţilor sale şi a fenomenelor naturale; se produc bunuri materiale şi valori spirituale. Prin activităţile persoanei, societatea este modificată şi transformată. În paralel, evoluează persoana.

Se poate susţine că viaţa persoanei are caracteristici care o deosebesc de orice alt obiect de apărare penală: unicitate şi inimitabilitate; ireversibilitatea şi ireparabilitatea vătămării aduse vieţii persoanei.

O fiinţă umană, de la momentul naşterii sale, este înzestrată cu un drept fundamental şi inalienabil – dreptul la viaţă. Acest drept, care este garantat atât de normele naţionale, cât şi de cele internaţionale, subliniază sacralitatea vieţii

și interzice orice privare arbitrară a acesteia. Excepțiile sunt permise doar în cazurile strict prevăzute de lege. Dreptul la viață nu se limitează la protecția împotriva privării de viață, ci include și dreptul persoanei de a-și trăi viața în modul în care dorește, solicitând respectul și protecția celorlalți, inclusiv a autorităților publice competente. În esență, dreptul la viață implică două aspecte principale. Primul este interdicția absolută a privării arbitrare de viață de către stat sau orice alt subiect. Al doilea aspect este obligația statului de a implementa politici care să asigure siguranța fiecărui individ, un nivel de trai decent, menținerea ordinii publice de către autoritățile competente, accesul la asistență medicală și socială adecvată ș.a.m.d. Astfel, dreptul la viață este un drept complex și multifacetic care stă la baza tuturor celorlalte drepturi umane.

O astfel de concluzie decurge din prevederile unor norme naționale și internaționale. Astfel, Constituția Republicii Moldova, în alin. (1) art. 24, prevede: „Statul garantează fiecărui om dreptul la viață [...]”. [19] În legile fundamentale din mai multe țări din spațiul european găsim reglementări asemănătoare. În acest plan, Constituția Republicii Bulgaria prevede în alin. 2 art. 4: „Republica Bulgaria garantează viața [...]”. [20] În afară de aceasta, art. 28 din același act stipulează: „Orice persoană are dreptul la viață. Orice tentativă de a aduce atingere vieții unei persoane este pedepsită ca infracțiune foarte gravă.” [20] În Constituția Republicii Cipru se stabilește în alin. 1 art. 7: „Orice persoană are dreptul la viață [...]”. [21] Constituția Republicii Croația prevede în alin. 1 art. 21: „Orice persoană are dreptul la viață [...]”. [22] În Constituția Republicii Estonia se stabilește în art. 16: „Orice persoană are dreptul la viață. Dreptul la viață este protejat prin lege. Nicio persoană nu poate fi privată de viață în mod arbitrar.” [23] Constituția Republicii Finlanda prevede în alin. 1 art. 7: „Orice persoană are dreptul la viață [...]”. [24] În Legea Fundamentală pentru Republica Federală Germania se stabilește în alin. 2 art. 2: „Orice persoană are dreptul la viață [...]”. [25] Constituția Republicii Irlanda prevede în pct. 2 alin. 3 art. 40: „În particular, prin legile sale, statul protejează pe cât posibil cetățenii împotriva atacurilor injuste și, în cazul săvârșirii unei nedreptăți, garantează respectarea vieții [...] fiecărui cetățean”. [26] În Constituția Republicii Lituania este stabilit în art. 19: „Dreptul la viață al persoanei este protejat prin lege”. [27] Constituția Republicii Malta prevede la lit. a) art. 32: „Orice persoană din Malta este îndreptățită să beneficieze [...] de toate drepturile de mai jos, respectiv: [...] la viață [...]”. [28] În afară de aceasta, în alin. 1 art. 33 din același act se menționează: „Nicio persoană nu va fi privată în mod intenționat de viață, cu excepția executării sentinței unei instanțe în legătură cu o infracțiune pentru care a fost condamnată potrivit legislației

Maltei.” [28] Constituţia Republicii Slovace prevede în art. 14: „Orice persoană are dreptul la viaţă [...]”. [29] În Constituţia Republicii Slovenia se stabileşte: „Viaţa este inviolabilă [...]”. [30] Constituţia Regatului Spaniei prevede în art. 15: „Orice persoană are dreptul la viaţă [...]”. [31] Nu în ultimul rând, Constituţia Ungariei prevede în art. II: „Orice persoană are dreptul la viaţă [...]”. [32]

În adiţie la aceasta, în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, în art. 3, se stipulează: „Orice fiinţă umană are dreptul la viaţă [...] şi la securitatea persoanei sale”. [33] Pactul Internaţional cu privire la Drepturile Civile şi Politice, în alin. 1 art. 6, prevede: „Dreptul la viaţă este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viaţa sa în mod arbitrar.” [34] În Convenţia cu privire la Drepturile Copilului, în alin. 1 art. 6, se stabileşte: „Statele părţi recunosc dreptul la viaţă al fiecărui copil”. [35] Convenţia pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, în alin. 1 art. 2, prevede: „Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal când infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege.” [36] În alin. (1) art. 2 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene se menţionează: „Orice persoană are dreptul la viaţă.” [37]

Ca facultate subiectivă, dreptul la viaţă are conotaţii atributiv-formale. Prin urmare, este necesar să se facă distincţia între viaţa persoanei şi dreptul la viaţă al persoanei. Conceptele „viaţa persoanei” şi „dreptul la viaţă al persoanei” nu sunt sinonime. „Viaţa persoanei” se referă la un proces social integrat care se desfăşoară în timp, interconectat cu mediul înconjurător, care începe cu naşterea individului şi se încheie cu moartea sa biologică. Pe de altă parte, „dreptul la viaţă al persoanei” este o prerogativă legală recunoscută, garantată la nivel constituţional, care permite unei persoane să se bucure de viaţă, de la naştere până la moarte, fără a fi privată arbitrar de aceasta. Acest drept implică şi posibilitatea persoanei de a trăi o viaţă decentă, în siguranţă şi respectată de ceilalţi.

Aşa cum subliniază cu temei L. Gîrla, „dreptul la viaţă este elementul activ din conţinutul relaţiilor sociale care se formează, se dezvoltă şi se desfăşoară datorită şi în jurul vieţii ca valoare socială”. [38, p. 36] În termeni apropiaţi, R. Berdilo afirmă: „Recunoaşterea dreptului la viaţă ca una dintre componentele obiectului juridic generic al infracţiunilor contra vieţii şi sănătăţii persoanei ar însemna echivalarea acestui obiect cu una dintre părţile sale.” [39] Într-adevăr, dreptul la viaţă al persoanei este doar un singur aspect al complexului sistem de relaţii sociale care susţine existenţa umană. Acest drept implică o responsabilitate corespondentă a statului de a asigura recunoaşterea şi

exercitarea acestuia. În consecinţă, dacă am limita obiectul apărării penale doar la dreptul la viaţă al persoanei, atunci am subestima semnificaţia profundă a vieţii persoanei. Prin urmare, este esenţial să se protejeze penalmente relaţiile sociale cu privire la viaţa persoanei, privite ca un tot întreg. Dreptul la viaţă al persoanei este doar a parte a acestui întreg. Prin incriminarea în art. 150 CP RM a faptei de determinare sau înlesnire a sinuciderii, legea penală apără nu doar acest drept, ci şi toate celelalte componente ale relaţiilor sociale cu privire la viaţa persoanei.

După ce am stabilit coraportul dintre noţiunile „viaţa persoanei” şi „dreptul la viaţă al persoanei”, după ce am determinat că viaţa persoanei, nu dreptul la viaţă al persoanei, este cea apărată printre altele împotriva infracţiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii (art. 150 CP RM), este necesar să aflăm dacă dreptul la moarte face parte din valoarea socială specifică ocrotită împotriva infracţiunii respective.

Prerogativa de dispunere este un element component indispensabil pentru majoritatea drepturilor pe care le are persoana, singura limitare fiind interzicerea acţiunii de dispunere care încalcă legea sau drepturile altora. În contextul dreptului la viaţă, această condiţie capătă o nuanţă distinctă şi unică, datorită unor factori specifici. Aceşti factori se reduc în principal la importanţa supremă a vieţii persoanei în comparaţie cu toate celelalte valori sociale ocrotite de legea penală, precum şi la imposibilitatea de a restaura sau a recâştiga o viaţă care s-a încheiat deja. Astfel, viaţa persoanei se distinge prin semnificaţia sa profundă şi prin ireversibilitatea sa.

Face oare parte dreptul la moarte din conţinutul dreptului la viaţă? Este oare dreptul la moarte una dintre manifestările prerogativei persoanei de a dispune de propria sa viaţă?

Desigur, o persoană poate alege să-şi încheie existenţa. Cu toate acestea, ea nu poate renunţa la dreptul fundamental la viaţă. În acest context, capacitatea unei persoane de a-şi încheia viaţa nu este reglementată legal ca un drept la moarte. Trebuie să ne amintim că dreptul la viaţă este un drept inalienabil. O persoană are libertatea de a-şi încheia viaţa (deoarece nu există o obligaţie legală de a trăi). Cu toate acestea, societatea şi statul nu au dreptul să o ajute în acest sens (deoarece există nu un drept la moarte, dar un drept inalienabil la viaţă). Dimpotrivă, toate eforturile trebuie canalizate pentru a salva viaţa unei persoane şi pentru a preveni încercările repetate de a-şi încheia viaţa. Recunoaşterea dreptului la moarte ar periclita dreptul la viaţă. Astfel, nu ar fi posibil să se interzică contribuirea la săvârşirea sinuciderii, ceea ce înseamnă că nu ar putea exista răspundere penală pentru determinarea sau

înlesnirea sinuciderii.

Dar nu intră oare această aserţiune în contradicţie cu unele prevederi normative prin care se asigură dreptul de a muri cu demnitate?

Astfel, conform alin. (4) art. 34 al Legii nr. 411 din 28.03.1995 a ocrotirii sănătăţii, „[...] pacientul are dreptul să moară în demnitate”. [40] Pct. 4 din Anexa nr. 1 la Ordinul Ministerului Sănătăţii al Republicii Moldova nr. 234 din 09.06.2008 cu privire la dezvoltarea serviciilor de îngrijiri paliative în Republica Moldova prevede: „Fiecare persoană are dreptul să fie tratată şi să moară cu demnitate, iar alinarea durerii fizice, emoţionale şi sociale este un drept uman esenţial”. [41] În Capitolul I din Standardul naţional de îngrijiri paliative se menţionează, printre altele: „Când tratamentele curative nu mai sunt oportune sau eficace, îngrijirea paliativă devine esenţială şi indispensabilă pentru ca bolnavul să moară liniştit, împăcat cu sine şi cu cei din jur, în demnitate şi mai ales fără dureri sau alte simptoame apăsătoare”. [42]

Dreptul de a muri cu demnitate nu implică ideea că un individ are libertatea de a decide când şi cum să-şi încheie existenţa. Acest drept implică respectarea demnităţii şi autonomiei individuale în toate aspectele legate de sfârşitul vieţii. Acesta poate include dreptul de a refuza tratamentul medical, dreptul de a fi liber de durere şi suferinţă necontrolată, precum şi dreptul de a muri într-un mediu confortabil şi familiar. De asemenea, poate include dreptul de a avea acces la îngrijire paliativă de calitate şi la consiliere pentru a face faţă aspectelor emoţionale şi psihologice ale morţii.

Decizia unei persoane de a muri cu demnitate poate fi considerată o manifestare a stimei de sine a acelei persoane, deoarece este asociată cu o abordare a vieţii bazată pe valori. Cât priveşte dreptul la moarte, acesta nu poate fi bazat pe valori. În mod tradiţional, moartea nu este considerată o valoare pozitivă, în timp ce obiectul unui drept poate fi de obicei doar o astfel de valoare. Pe de altă parte, viaţa persoanei ocupă un loc de frunte în ierarhia valorilor.

În concluzie, nu dreptul la moarte, ci dreptul de a muri cu demnitate face parte din conţinutul dreptului la viaţă. Nu dreptul la moarte, ci dreptul de a muri cu demnitate este una dintre manifestările prerogativei persoanei de a dispune de propria sa viaţă.

În încheierea acestui studiu, reproducem opinia lui R. Berdilo: „Subgrupul infracţiunilor contra vieţii persoanei reuneşte nu doar infracţiunile de omor (art. 145-148 CP RM), ci şi lipsirea de viaţă din imprudenţă (art. 149 CP RM), precum şi determinarea şi înlesnirea sinuciderii (art. 150 CP RM). [...] Este cunoscut că obiectul juridic special priveşte o singură infracţiune, nu un

subgrup de infracțiuni.” [39] Fiind de acord cu această părere, menționăm că relațiile sociale cu privire la viața persoanei formează obiectul juridic de subgrup al infracțiunii prevăzute la art. 150 CP RM. Cât privește obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 150 CP RM, acesta îl constituie relațiile sociale cu privire la viața persoanei, care sunt apărate împotriva determinării sau înlesnirii sinuciderii. Formularea „care sunt apărate împotriva determinării sau înlesnirii sinuciderii”, deși pare a fi o formalitate, ne permite să delimităm obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 150 CP RM, de obiectul juridic special al celorlalte infracțiuni contra vieții persoanei, prevăzute la art. 145-148 CP RM. De asemenea, în cazul în care nu s-ar folosi această formulare, nu ar fi posibilă distingerea obiectului juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 150 CP RM, de obiectul juridic de subgrup al infracțiunilor contra vieții persoanei.

În încheiere, este necesar să punctăm următoarele ***concluzii***:

1) viața persoanei are o natură socială, iar protecția ei penală este determinată de relațiile care predomină în societate;

2) viața persoanei, nu dreptul la viață al persoanei, este cea apărată printre altele împotriva infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii (art. 150 CP RM);

3) viața persoanei constituie un proces social integrat care se desfășoară în timp, interconectat cu mediul înconjurător, care începe cu nașterea individului și se încheie cu moartea sa biologică;

4) dreptul la viață al persoanei este o prerogativă legală recunoscută, garantată la nivel constituțional, care permite unei persoane să se bucure de viață, de la naștere până la moarte, fără a fi privată arbitrar de aceasta. Acest drept implică și posibilitatea persoanei de a trăi o viață decentă, în siguranță și respectată de ceilalți;

5) nu dreptul la moarte, ci dreptul de a muri cu demnitate face parte din conținutul dreptului la viață;

6) relațiile sociale cu privire la viața persoanei formează obiectul juridic de subgrup al infracțiunii prevăzute la art. 150 CP RM;

7) obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 150 CP RM, îl constituie relațiile sociale cu privire la viața persoanei, care sunt apărate împotriva determinării sau înlesnirii sinuciderii.

Referințe:

1. BARBĂNEAGRĂ, A. et al. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu / Sub red. lui A. Barbăneagră. Chișinău: Arc, 2003. 836 p.

2. BRÎNZA, S. et al. Drept penal. Partea specială. Chişinău: Cartier, 2005. 804 p.
3. BRÎNZA, S., STATI, V. Drept penal. Partea specială. Vol. I. Chişinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p.
4. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
5. BRÎNZA, S., STATI, V. Drept penal. Partea specială: Compendiu. Chişinău: CEP USM, 2021. 370 p.
6. ГЫРЛА, Л.Г., ТАБАРЧА, Ю.М. Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том 1. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 592 с.
7. POALELUNGI, M. et al. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chişinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
8. BARBĂNEAGRĂ, A. et al. Codul penal comentat şi adnotat. Chişinău: Cartier, 2005. 656 p.
9. BARBĂNEAGRĂ, A. et al. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale). Chişinău: Sarmis, 2009. 860 p.
10. COJOCARU, R., ŢICAL, G.-M. Elucidarea conţinutului obiectului juridic în procesul de încadrare a infracţiunilor. În: Legea şi Viaţa, 2022, nr. 7-8, p. 30-42.
11. DONGOROZ, V. et al. Explicaţii teoretice ale Codului penal român. Vol. III. Ediţia a II-a. Bucureşti: Editura Academiei, C.H. Beck, 2003. 640 p.
12. DIACONESCU, GH., DUVAC, C. Tratat de drept penal. Partea specială. Bucureşti: C.H. Beck, 2009. 1158 p.
13. CIOCLEI, V. Drept penal. Partea specială. Infracţiuni contra persoanei. Bucureşti: C.H. Beck, 2009. 287 p.
14. LOGHIN, O., TOADER, T. Drept penal român. Partea specială. Bucureşti: Şansa, 1999. 662 p.
15. BOROI, A. Infracţiuni contra vieţii. Bucureşti: All Beck, 1999. 249 p.
16. NISTOREANU, GH. et al. Drept penal. Partea specială. Bucureşti: Europa Nova, 1999. 733 p.
17. PĂVĂLEANU, V. Drept penal general: conform noului Cod penal. Bucureşti: Universul Juridic, 2012. 503 p.
18. ANTONIU, G. et al. Explicaţiile noului Cod penal. Vol. III (Articolele 188-256). Bucureşti: Universul Juridic, 2015. 654 p.
19. Constituţia Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.
20. Constituţia Republicii Bulgaria. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/bulgaria.pdf

21. Constituţia Republicii Cipru. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/cipru.pdf
22. Constituţia Republicii Croaţia. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/croatia.pdf
23. Constituţia Republicii Estonia. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/estonia.pdf
24. Constituţia Republicii Finlanda. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/finlanda.pdf
25. Legea Fundamentală pentru Republica Federală Germania. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/germania.pdf
26. Constituţia Irlandei. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/irlanda.pdf
27. Constituţia Republicii Lituania. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/lituania.pdf
28. Constituţia Republicii Malta. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/malta.pdf
29. Constituţia Republicii Slovace. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/slovacia.pdf
30. Constituţia Republicii Slovenia. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/slovenia.pdf
31. Constituţia Regatului Spaniei. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/spania.pdf
32. Constituţia Ungariei. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/ungaria.pdf
33. Universal Declaration of Human Rights. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf
34. International Covenant on Civil and Political Rights. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/ccpr.pdf
35. Convention on the Rights of the Child. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/crc.pdf
36. European Convention on Human Rights. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG
37. Charter of Fundamental Rights of the European Union. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
38. GÎRLA, L. Aspecte teoretice şi practice privind infracţiunea de pruncucidere. Chişinău: CEP USM, 2006. 216 p.

39. BERDILO, R. Obiectul juridic al infracţiunii prevăzute la art. 146 din Codul penal. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale), 2019, nr. 11, p. 119-130.
40. Legea nr. 411 din 28.03.1995 a ocrotirii sănătăţii. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 34.
41. Ordinul Ministerului Sănătăţii al Republicii Moldova nr. 234 din 09.06.2008 cu privire la dezvoltarea serviciilor de îngrijiri paliative în Republica Moldova. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://www.ms.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordin_nr._234_din_09.06.2008.pdf
42. Standard naţional de îngrijiri paliative. [Accesat: 28.11.2023] Disponibil: https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/06/15098-Standardi20NaC5A3ional20de20C38Engrijiri20Paliative.pdf